

Nemeshegyi Péter

Emlékezet és kiengesztelődés

Boldog emlékű II. János Pál pápánk beszélt sokszor az emlékezet megtisztításának szükségességéről. Nagyon igaza volt. Emlékezetünkben mélyen megrögződnek azok a megbántások, sérelmek, szenvedések, amelyeket mások okoztak nekünk. Ez nemcsak az egyénekre áll, hanem családokra, csoportokra, nemzetekre is. Megdöbbentő, hogy mennyire vérző marad az a seb, amelyet sok-sok évszázaddal ezelőtt az egyik nemzet ütött a másokon. Egy kanadai származású pápai nuncius, akivel Japánban beszélgettem, mesélte nekem, hogy mielőtt Japánba neveztek volna ki nunciussá, a Szentföldön szolgált apostoli delegátusként. „Azon a földön – mondta – a zsidók és arabok egyaránt úgy emlékeznek az ezer évvel ezelőtt ellenük elkövetett atrocitásokra, mintha tegnap történtek volna.” Nem tudnak, és nem is akarnak felejteni és megbocsátani.

A bosszú erény?

Ez nem csak a Közel-Keleten van így. Az egészen más kultúrában nevelkedett Japánoknál is, például, az emberek a rajtuk ejtett sértések sebeit lelkük mélyén őrzik, sőt még vakargatják is, hogy csak ne gyógyuljon be a seb. Amikor pedig megadódik az alkalom, a sértésért busásan visszafizetnek.

A régi szamuráj etika hagyományozta át ezt a beállítottságot. Minden évben újév táján a televízióadók új szereposztásban eljátszatják a *Negyven Rónin* történetét. Ez egy tényleges történet a Tokugava korszakból. Valamelyik nagyúr a sógun kastélyában szavaival megsértett egy másikat. A másik úgy felháborodott, hogy kezdte kirántani a kardját hüvelyéből. Az akkori törvény szerint, ha valaki a sógun palotájában akár csak néhány ujjnyira kirántja a kardját hüvelyéből, halállal bünhődik. E törvényt az illető főúrra is alkalmazták, megparancsolták neki, hogy harakirivel végezze ki önmagát. Javait is elkobozták, és ezzel a neki szolgáló negyven szamuráj „állástalaná” lett. Az ilyen állástalan szamurájokat nevezték *róninak*.

Nos, ez a negyven *rónin*, vezetőjükkel együtt, látszólag léha életet kezdett élni, tivornyáztak, dőzsöltek. Pedig a *busidó* etika szerint kötelességük lett volna urukat megbosszulni. Uruk özvegye szemrehányásokat is tett nekik, hogy ezzel a kötelességükkel nem törődnek. A róninok vezetője a szemrehányásokra nem felelt semmit, és tovább folytatta dorbézolásait. Mindez azonban csak figyelemelterelés volt. Az akkori Tokugava törvényhozás szerint a róninok önbíraskodása halálbüntetés terhe alatt meg volt tiltva, és ezért, a szamurájok viselkedését látva, a volt uruk kivégzését okozó másik nagyúr kezdte biztonságban érezni magát. Amikor azonban már úgy látszott, hogy az esemény bosszúlatlanul feledésbe merül, egy téli napon, hajnalhasadás előtt, összegyűlt a negyven rónin, a frissen esett havon át elmasíroztak a sértést elkövetett úr palotájához, megostromolták, és a védőket lemészárolták. A vétkes főúr félelmében elbújt a szeneskamrába a szénkupacok mögé, de mielőtt kihajnalodott volna, sikerült rátalálni. A remegő embert előhurcolták. A szamurájok vezetője tiszteletteljesen meghajolt előtte, és egy csapással levágta a fejét. A lándzsára szúrt fejet pedig büszkén hordozva a negyven rónin végigvonult a reggelre az utcákra toladó bámuló tömeg szeme láttára. Tudták, hogy a mindenható sógun rendőrsége nemsokára eljön értük, és önbíraskodásuk miatt valamennyit kivégzik. De ezzel mit sem törődtek: teljesítették a bosszú kötelességét.

Nos, ezt a történetet minden évben nézik a japánok a televízióban, és megcsodálják a róninok erényét és bátorságát. Sőt, a történelmi időkben játszódó szinte minden népszerű japán televíziós mesében ugyanilyen a kitalált történetek lefolyása: a darab elején

megjelennek a jók és a gonoszok, az erős gonoszok szörnyűségesen bántják a gyenge jókat. Ekkor azonban fellép a főhős, az igazságosság bajnoka. Csodálatosan tud vívni. Elkiáltja magát: „Ezt én nem engedem, nem bocsátom meg!” Behatol a főgonosz palotájába, kardjával levág negyven-ötven testőrt. Végül egyedül marad a főgonosz. Annak a fejét is egy suhintással lemetszi. Utána meglehetősen fúj egyet, és visszahelyezi kardját hüvelyébe. Az utolsó jelenet pedig az, hogy a megszabadult jó emberek vidáman esznek, isznak. A háttérben pedig ott emelkedik a Fudzsi hegy havas csúcsa.

Milyen nehéz volt nekem az ilyen felfogásban nevelkedett japánoknak hirdetni Jézus tanítását, amely azt mondja, hogy a bosszúállás nem erény, és hogy a megbocsátás a legnagyobb erő.

Jézus tanítása

Az emlékezetnek megbocsátás által történő megtisztítása *isteni csoda*. Jézus mégis a legnyomatékosabban erre hív fel. „Ha megbocsátjátok az embereknek botlásaikat, nektek is megbocsát a ti mennyei Atyátok. De ha nem bocsátjátok meg az embereknek, Atyátok sem fogja megbocsátani nektek a ti botlásaitokat” (Mt 6,14–15). Péter kérdi: „Hányszor vétkezhet ellenem testvérem, hányszor kell megbocsátanom neki? Talán hétszer?” Jézus felel: „Nem azt mondom, hogy hétszer, hanem hetvenszer hétszer” (Mt 18,21–22). „Amikor felálltok, hogy imádkozzatok, bocsássatok meg, ha valami sérelmetek van valaki ellen, hogy a ti Atyátok is, aki a mennyekben van, megbocsássa nektek vétkeiteket” (Mk 11,25). „Ha vét ellened testvéred, figyelmeztess; és ha megbánja, bocsáss meg neki! Még ha napjában hétszer tér vissza hozzád, és azt mondja: Bánom! – bocsáss meg neki” (Lk 17,3–4). „Bocsássatok meg, és (Istentől) bocsánatot fogtok nyerni!” (Lk 6,37).

Mint láthatjuk, a legkülönbözőbb variációkban adták tovább az első keresztyének Jézusnak a megbocsátásról szóló tanítását. Ennyire sokféle formában megőrzött tanítás biztosan magától a történelmi Jézustól ered.

A megbocsátás szükségességéről külön példabeszéd is olvasható Máté evangéliumában (18,23–35). Egy szolga tízezer talentummal tartozik királyának. Ez mai pénzben több milliárd forintnak felel meg. Tehát teljesen lehetetlen visszafizetni. A szolga haladékért könyörög. A királynak megesik a szíve a szolgán, és egész adósságát elengedi. A szolga azonban, mihelyt kiment a király elől, egy szolgatársával találkozik, aki száz dénárral tartozik neki. Ez napszamosok háromhavi bérének megfelelő összeg. Tehát a tízezer talentummal összehasonlítva semmi. A szolgatárs haladékot kér, de a könyörtelen szolga nem engedi el tartozását, hanem börtönbe zárátja, amíg meg nem adja adósságát. A király fülébe jut a dolog. Maga elé citálja a könyörtelen szolgát, és ezt mondja neki: „Te gonosz szolga! Én az egész tartozást elengedtem neked, mert kértél engem. Nem kellett volna neked is megkönyörülnöd szolgatársadon, ahogy én is megkönyörültem rajtad?” Erre a király haragjában visszavonja előző engedményét, és könyörtelenül behajtja szolgája adósságát. Jézus pedig e szavakkal zárja a példabeszédet: „Így tesz majd mennyei Atyám is veletek, ha mindegyiktek szívből meg nem bocsát testvéreinek.”

Jézus számára oly fontos tanítás volt a megbocsátás, hogy belevette még abba az imába is, amelyet tanítványainak tanított: „Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek” (Lk 11,4; Mt 6,12). Jézus hívei mindennapi imájának szánta a Miatyánkot. Ebből az következik, hogy nem mondhatja el ezt az imát az olyan Jézus-tanítvány, aki minden nap nem bocsátja meg embertársainak ellene elkövetett vétkeit.

Máténál a mondat a következőképpen szól: „Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátottunk az ellenünk vétőknek.” Itt tehát múlt időben áll a mondat második fele: már megbocsátottam, és így merek Isten színe állni, hogy magam is a magam számára bocsánatot kérjek.

A mondottakból világos, hogy a megbocsátás csodája azoknál lesz lehetséges, akik mélyen meg vannak győződve arról, hogy *Isten színe előtt* reménytelenül el vannak adósodva. Hol vagyunk mi attól, hogy teljesítsük Jézus parancsát (ez parancs, és nem ajánlás!), hogy „szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket” (Jn 15,12). Mindnyájan sokszor és sokat vétkezünk, „gondolattal, szóval, cselekedettel és (főképpen!) mulasztással.” Nem mellünköt döngetni próbáló igazak vagyunk, hanem Isten irgalmától függő szegény bűnösök. Jaj nekünk, ha úgy imádkozunk, mint a példabeszédbeli farizeus, aki önkéntes bűjtjeivel és pontos tizedfizetésével dicsekedett Istennek. Jézus szerint nem ő, hanem a bűnei bocsánatáért könyörgő vámos „ment haza megigazultan a templomból” (Lk 18,10–13).

Még ha mindezt tudjuk is, nehéz megbocsátani. Hiszen történnék velünk égbe kiáltó szörnyűségek is. Ezért olyan fontos, hogy maga Jézus, aki ellen a legnagyobb szörnyűségeket követtek el, így imádkozott a keresztre szegezve: „Atyám! Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek” (Lk 23,34). Jézus tehát nemcsak tanította megbocsátást, hanem élte is.

Csak a megbocsátás hoz megoldást

Jézus tanítása és példája tehát világos. A keresztények a történelem folyamán követték-e? Bizony, alig. Pedig csak a megbocsátás hoz megoldást.

A bosszúállás ördögi körbe vezet. Láttuk ennek sok-sok példáját a történelemben. A bosszúállások eskalációja mindkét fél pusztulásához vezet. Vörösmarty Mihály írta ezt le, ki tudja miért, a *Két szomszédvár* című félelmetes drámai költeményében. A magyar társadalomban is a „haragban vagyunk”, „haragszom rád”, s az ebből származó gyűlölködés és perlekedés tett tönkre rengeteg családot.

Semmi garancia nincs arra, hogy a jó ember fegyverei erősebbek lesznek a rossz emberénél. Ha ugyanazon a síkon, vagyis a kölcsönös gyűlölet és megsemmisítés síkján szállunk szembe egymással, a kimenetel nagyon kétséges. Isten nem szokott közbelépni a történelemben, hogy az igazaknak szerezzen elégtételt. Más síkra kell tehát emelni az egész kérdést, és a gonoszsgot megbocsátással semlegesíteni. Már a kínai bölcs, Lao Ce is így mondta: „A rosszat nem lehet megszüntetni a rosszal, hanem csak a jóval. Én a jóhoz jó vagyok, és a gonoszokhoz is jó vagyok, mert a jóság az erény.”

Milyen gyönyörű élmény a megbocsáthatatlan megbocsátása! Láttam egy német dokumentum-filmet, amely arról szólt, hogy a német kommunista határőrség egyik volt tagja, aki az akkori parancs szerint agyonlőtt egy Nyugat-Németországba kiszökni próbáló férfit a falnál, a rendszerváltozás után felkereste ennek a férfinak két fiát. A fiúk már meglelt férfiakk lettek. Tudták előre, hogy apjuk gyilkosa meglátogatja őket. A férfi beállított, és ezt mondta: „Tudom, hogy nem lehet megbocsátani, amit tettem, de mégis eljöttem, hogy bocsánatot kérjek.” A két testvér eltérő módon reagált. Az egyik arckifejezése merev maradt, és nem mozdult. A másik könnyekre fakadt, és megölelte apja gyilkosát, aki persze szintén elkezdett sírni. Így születek újjá mind a ketten.

Hadd mondjak el egy közelebbi történetet. Én 1953 nyarán, fiatal papként, Rómában tanultam teológiát. Akkor kaptam egy levelet Magyarországról, kedves nagynénémtől, a Katica nénitől. Ő öreg férjével, férje ikertestvérével, idősebb nővérével és a nagyon öreg nagymamával régi falusi kastélyuk két kis szobájában élt. Földjüket elvették, nagyra nőtt gyerekei saját családjuk eltartása végett az ország más részeiben találtak munkát. Kegyelemből a szintén kisajátított kastélyban két szobát meghagytak nekik. A levél így szólt: „Itt végre elkezdődött a nyár, nagy meleggel, zivatarokkal. De télen megfogadtuk, hogy a melegre soha többet nem panaszkodunk. Mert az csak kellemetlen, de a hideg, az fáj! És a télen elég részünk volt benne. Már előre félünk a következő téltől, hiszen már rövidülnek a napok, itt lesz egy-kettőre. Az Úr Isten kifürkészhetetlen akaratából talán még egyet át kell

szenvetnünk. A legvilágosabb parancsok: a szeretet, az alázatosság, a megbocsátás, az Úr Isten akaratában való megnyugvás. És milyen nehezek! Pedig mindig jobban érzem, hogy ez az egyetlen út!” Drága, jó Katica néni! Nem tanult ő sohasem teológiát, de milyen nagyszerűen megértette és megélte Jézus tanítását. Nagyon igaza van: ez az egyetlen út.

És ha nem kérnek bocsánatot?

Könnyebb megbocsátani azoknak, akik bocsánatot kérnek. De vannak sokan olyanok, akik nem kérnek bocsánatot. Elsorvadt a lelkiismeretük, vagy bebeszéli maguknak, hogy nekik volt igazuk. Ha a megbocsátást nem fogadja el a másik fél, akkor persze a megbocsátás csak azt jelentheti, hogy imádkozunk megtéréséért, és nem ápolunk magunkban bosszúfantáziákat.

De talán az is hasznos lehet, ha próbáljuk az eseményeket a másik fél szempontjából átgondolni. Megdöbentő dolog, hogy a legtöbb viszályban mindkét fél azt gondolja, hogy neki van igaza. Elképesztő, hogy az emberek mennyire csak a saját szemszögükből képesek a dolgokat látni. De jó lenne kis madárként felreppenni Isten trónjához, az Ő vállára telepedni, és vele együtt nézni a világ múlt és jelen eseményeit. Akkor biztosan sok mindent egész másképpen látnánk.

Egy szép példát hadd írjak ide a japán kereszténység történetéből. Tojotomi Hidejosi sógun 1597-ben halálra ítélte 26 keresztényt. Egy részük spanyol ferences misszionárius volt, másik részük pedig japán keresztény. Egyetlen bűnök az volt, hogy keresztények voltak, és Jézus tanítását hirdették. A japán elítéltek között volt három jezsuita. Az elítéltek balfülét levágták, elrettentésül végig vezették őket Kióto utcáin, és lekísérték őket Dél-Japánba, a keresztény központnak számító Nagaszakiba. Ott egy dombon ruhástul keresztekre kötözték őket. Előttük állt a kivégző osztag. Nagaszaki keresztény lakossága is ott volt a kivégzés helyén. Egy jelenlevő portugál jezsuita értesítéséből tudjuk a következőket:

„Miután a keresztekre kötözték őket, csodálatos látvány volt mindegyikük állhatatossága. Jezsuita rendtestvérünk, Miki Pál, látva, hogy olyan szószéken találja magát, amely nagyobb tiszteletet érdemel, mint valamennyi eddigi szószéke, először kijelentette a körülállóknak, hogy ő japán és Jézus Társaságának tagja, és hogy azért hal meg, mert az Evangéliumot hirdette, és hogy hálát ad Istennek e kiváló jótéteményért. Ezután pedig így szólt: »Most, hogy ilyen pillanathoz érkeztem, gondolom, közületek senki sem gondolja, hogy kerülöm az igazságot. Kijelentem tehát nektek, hogy más út nem vezet az üdvösségre, csak az, amelyet a keresztények követnek. Mivel pedig ez az út azt tanítja nekem, hogy bocsássak meg az ellenségeknek és mindazoknak, akik megbántottak, én szívesen megbocsátok a Nagyherceg úrnak (Hidejosinak) és mindazoknak, akik halálot okoztak, és kérem őket, hogy vegyék fel a krisztusi keresztiséget.« Ez után társaira fordította szemét, és elkezdte őket lelkesíteni ebben a végső küzdelemben. (Néhány perc múlva) a négy hóhér levette lándzsáiról a japánoknál szokásos hüvelyt. Erre a borzalmas látványra az összes jelenlevő hívő felkiáltott: »Jézus, Mária!«, majd egetverő zokogásban törtek ki. A hóhérok valamennyi elítélte egy-két dőféssel pillanatok alatt megölték.”

Hát ilyen is történt a bosszú felmagasztalásában nevelkedett japánok között. Jézus példája és tanítása erősebb volt minden beidegződött hagyománynál. A megbocsátás kultúrája ellen lehet persze sok ellenvetést felhozni. Ha mindent megbocsátunk, hol marad az igazságosság? Ha nem fékezzük meg erőszakkal a gonosz mesterkedéseit, nem fognak a fejünkre nőni? Nem kötelességünk-e az igazságosságnak érvényt szerezni annak elködösítésével szemben?

Ezek nehéz kérdések, és sok bölcsesség kell ahhoz, hogy a konkrét életben eligazodjunk. De kétségtelen, hogy ha az emberiség nem akarja önmagát elpusztítani, a kiengesztelődés és megbékélés felé kell haladnia. Néhány konkrét feladatot már most világosan láthatunk.

Konkrét feladatok

Először is, nagyon kívánatos lenne, ha csak az igazságra elkötelezett nemzetközi csoport újraírná a történelemkönyveket. Ma még ott tartunk Európában, hogy a történelemkönyvekben mindig a magunk népének volt és van igaza, a többi nép pedig elvetemült gonosz. Sőt, kitalálunk hamis nemzeti mítoszokat, és azokkal igyekszünk gyógyítani kisebbségi érzéseinket.

Egyháztörténeti könyvekben is hasonló a helyzet. Az eretnekek rosszhiszemű gonosznak vannak lefestve, és a könyvek szerzői arra tanítanak, hogy örüljünk pusztulásuknak.

Csak újabban kezdünk lassacskán ráébredni az ilyen történetszemlélet fonákságára. A cowboy filmekben is régen a fehérek voltak a jók, és a nézők örültek, amikor a vadul üvöltöző indián lovasokat a hősiességek egymás után lepuffantották. Az újabb filmek már nem merik a dolgokat ily módon ábrázolni. Az európai közösségben is, amelyben most már tényleg eltűntek a határok, nincs érteleme a franciákat a németek ellen, vagy a németeket a franciák ellen lázító filmeket vagy könyveket produkálni. De még nagyon messze vagyunk attól, hogy mindnyájan merjünk az igazság szemébe nézni.

Fontos még a gyermekeknek békére való nevelése. Itt nagyon rossz a helyzet. A televíziós játékok, amelyek órákra magukhoz bilincselik a fiatalokat, csupa lövöldözésre, bombázásra és gyilkosságra tanítják nézőiket. A rajzfilmek is nagyrészt hasonlóak. Még az a jó, hogy ott gyakran más csillagokból jövő monstrumokkal történik a hősök küzdelme, de az állandó erőszak nézése ott sem tesz jót. Sajnos, a béke unalmas, és a háború izgalmas. Milyen jó lenne, ha a béke építését tudnánk érdekfeszítően és izgalmasan ábrázolni!

A politikai élet síkján is abba kellene hagyni a fehér-fekete gondolkodást. Az emberek világában a szürke ezer árnyalata uralkodik. A politika művészete nem a szintiszta ideálok erőltetése, hanem a lehetőségek mérlegelésével a jobb megoldások megvalósítására irányuló törekvés.

A hétköznapi életben is hozzá kellene szoknunk ahhoz, hogy ne tekintsük magunkat fehéreknek, másokat pedig feketének. Vigasztaló az a meglátás, amelyet XVI. Benedek pápánk a reményről szóló enciklikájának végén tár elénk. Szerinte a legtöbb ember sem nem kristály tiszta, sem nem teljesen elvetemült bűnös. „Feltehetjük, hogy a legtöbb embernél megmarad az igazság iránti, a szeretet iránti és az Isten iránti végső, legbelsőbb nyitottság. A konkrét élet döntéseinél azonban ezt újra meg újra befedi a rosszal kötött kompromisszumok. Sok piszok eltakarja a tisztát. De mégis erre szomjazunk, és ez újra meg újra felbukkan minden alantas dolog fölött, és jelen marad a lelkekben. Mi történik az ilyen emberekkel, amikor Bírójuk elé állnak? Az életük folyamán felhalmozott sok tisztátalanság hirtelen jelentéktelenné válik? Vagy mi történik? Szent Pál az Első Korintusi levélben egy elképzelést mutat, amely szerint Isten ítélete különböző módokon érinti az embereket, kinek-kinek állapota szerint. Pál képeket használ, melyekkel az elképzelhetetlent valahogyan kifejezni igyekszik, anélkül, hogy ezekből a képekből fogalmakat alkothoznánk, egyszerűen azért, mert a halál utáni világba nem tudunk bepillantani, és nincs róla tapasztalatunk. Pál először is azt mondja, hogy a keresztény egzisztencia Jézus Krisztusra, a közös alapra épült... Aztán hozzáteszi: »Ha valaki erre az alapra aranyat, ezüstöt, drágaköveket, fát, szénát, szalmát épít, mindegyiknek a munkája nyilvánvaló lesz; ugyanis az a nap megmutatja, mivel az tűzben fog megnyilvánulni, s a tűz majd kipróbálja, hogy kinek-kinek milyen a munkája. Az, akinek megmarad a munkája, amelyet ráépített, jutalmat nyer. Az, akinek munkája elég, kárt vall; ő maga ugyan megmenekül, de csak mintegy tűz által« (3,12-15). E szöveg mindenesetre azt mutatja, hogy az emberek üdvözítése különböző formákban történhetik. Bizony néhány felépítmény leég, az üdvözülendőnek magának tűzön kell átmennie, hogy

végérvényesen képes legyen Istenre, és helyet foglalhasson az örök menyegzői lakoma asztalánál.” (46) Ha ilyen összetettnek tudjuk a legtöbb embert, nem leszünk hajlamosak az naiv ítélkezésre.

Mozart operáinak szereplői éppen azért szimpatikusak és mélyen emberiek, mert ő ilyeneknek ábrázolja őket. Például a *Figaro házassága* című operában mindenki ravaszkodik, mindenki rosszkodik, de senki sem teljesen gonosz. A végén pedig csak a nagy megbocsátás oldja meg a szeretetben a bolondériáknak ezt az egy napját. Talán az egész életünk ilyen bolondéria.

Zárszó

Azért nehéz a kiengesztelődés és megbocsátás, mert a mindenkinek mindenki elleni harcára épülő élővilágból kiemelkedett emberiség számára a lélek és a szellem életelvi életidegennek tűnnek. Az állati örökség húz lefelé. De az emberiség jövőjét csak az egyetemes, megbocsátó szeretet képes biztosítani. „La synthèse tient par en-haut” – mondta Teilhard: a szintézis felülről történik és szilárdul meg. Mindenek fölött pedig az Isten van, aki maga az irgalmas jószág. Érdemes rá építeni jövőnket, mert ő az örökkévaló. Az ő irgalmas megbocsátásában hiszünk, és ezt igyekszünk tovább terjeszteni az emberek közötti kiengesztelődés és béke építésével.